

NAGY BLANKA*

Megértés és megértetés a büntetőeljárásban

Absztrakt

A tanulmány a büntetőeljárás körében a gyermekeket mint egységesen 18 éven aluli személyeket érintő megkülönböztetett szabályrendszerrel és annak gyakorlati megvalósításával foglalkozik. Röviden áttekinti a 18 éven aluli személyek büntetőjogban és büntetőeljárási jogban megjelenő kategóriáit, a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi jogi alapelveket, majd főként a terhelti vonalra fókuszálva, de kiegészítő jelleggel az eljárás egyéb szereplőiről is szólva bontja ki a releváns részletszabályokat és jogalkalmazási kérdéseket, a büntetőeljárás folyamán végigvezetve, gyakorlati példákkal és jogértelmezési kérdésekkel árnyalva.

Kulcsszavak: *büntetőeljárás, fiatalkorú, kiskorú, különleges bánásmód*

Abstract

Consideration and understanding in criminal proceedings

The study aims to present the differentiated system of rules for children in criminal proceedings uniformly as persons under 18 years of age and its practical implementation. The study briefly reviews the categories of persons under the age of 18 in criminal law and criminal procedure, the national and international legal principles related to the subject, and then, focusing mainly on juvenile offenders, but also additionally on other bodies participating in criminal proceedings, it elaborates on the relevant detailed rules and legal issues, guiding the reader through the criminal procedure, illustrated with practical examples and matters of interpretation.

Keywords: *criminal procedure, juvenile, minor, special treatment*

* Dr. Nagy Blanka LL.M, bírósági fogalmazó, Fővárosi Törvényszék–Pesti Központi Kerületi Bíróság

Bevezetés

„A gyermekkor minden mástól eltérő szakasza az ember életének, mely mintegy alanyi jogon biztosítja a tévedés jogát a személyiség fejlődése terén, s ehhez ugyancsak alanyi jogon nem büntetést, hanem elsősorban segítséget kell kapnia.”¹

A hazai és nemzetközi jogban számos szabályozás teszi egyértelművé, hogy a jogi környezettel és eljárásokkal való találkozásuk során a gyermekekre a felnőttektől differenciáltabb szabályrendszer vonatkozik. A gyermekeiket a felnőttek védik, támogatják, nevelik és tanítják, illetve (bizonyos mértékig) felelősséget vállalnak értük, hogy e védett kor felkészítse őket a felnőtt életre, annak akadályait sikerrel vegyék. E szerepkörök elsősorban a szülőkre, családtagokra és tanárookra hárulnak, aki viszont hatósági vagy bírósági eljárás keretében kerül kapcsolatba gyermekekkel, ő sem hagyhatja figyelmen kívül a védelmüket, adott esetben a nevelő szempontok érvényre juttatását; a gyermekbarát igazságszolgáltatás szempontjainak megfelelően másként kell a 18 éven aluliakhoz fordulnia, mint egy felnőttkorúhoz.

Tanulmányom témája a gyermekekhez kapcsolódó megkülönböztetett szemléletmód és az ezt érvényre juttató szabályrendszer a büntetőeljárásban – elsődlegesen a terheltek, kiegészítő jelleggel a sértettek és tanúk tekintetében –, különös tekintettel a bírósági szakaszra és gyakorlatra.

Gyermekeközpontú igazságszolgáltatás

Fogalmak tisztázása: a gyermekkorú, a fiatalkorú és a kiskorú

A nemzetközi szabályozásból kiindulva, a fontosabb nemzetközi jogi dokumentumok szerint egységesen *gyermekkorú* az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be (TÓTH, 2017: 209). A hazai gyermekvédelmi törvény szintén ezt az elvet követi², ezen túl azonban a magyar jogszabályok több, eltérő kategóriában gondolkodnak, amikor a 18. életévüket be nem töltött személyek jogait és kötelezettségeit szabályozzák (VASKUTI, 2016: 17–39).

Kitekintésképpen, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) a gyermek- és a felnőttkorúak megkülönböztetésére a *kiskorú*

¹ VOLENTICS, 1994: 157

² A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gytv.) 5. § a) pont

és a *nagykorú* fogalompárt használja. Magát a „gyermek” fogalmat a családi kapcsolatok meghatározásánál alkalmazza. A Ptk. 2:10. § (1) bekezdése szerint kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, azonban házasságkötéssel már a tizenhatodik életévének betöltését követően nagykorúvá válhat. A kiskorú kategóriát még eggyel tovább bontja a Ptk., meghatározva a cselekvőképtelenek és a korlátozottan cselekvőképesek fogalmát, utóbbit a tizennegyedik életév betöltéséhez köti és számukra több jogosultságot és jogérvényesítési lehetőséget biztosít cselekvőképtelen társaikhoz képest.³

A büntetőjogban a gyermekkorú, a fiataikorú és a kiskorú fogalom is megtalálható. Fontos különbségtétel ugyanakkor, hogy míg a gyermekkorú és a fiataikorú elkövetői, terhelti kategóriát jelöl, a kiskorú fogalma a bűncselekmény passzív alanya, sértettje vagy az eljárásban részt vevő tanú vonatkozásában használható.

A *gyermekkor* a „nem büntethetőség” egyik legalapvetőbb esete, a gyakorlatban azonban nem mindig egyszerű elhatárolni. Főszabályként nem büntethető, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, ugyanakkor az elkövetett bűncselekménytől függően kilenc esetkörben ez a korhatár a tizenkettedik életév betöltésére csúszik le. E kilenc esetben a büntethetőség fennállásához azt is vizsgálni kell, hogy az elkövető rendelkezett-e a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással, és csak ennek fennállása esetén büntethető.⁴ Büntetőjogilag tehát a gyermekkor a 18. életév betöltésénél egy hamarabb véget érő kategória.

A *fiataikorúak* ezzel szemben azok a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek, akik büntethetőek az elkövetett bűncselekmények miatt. A Btk. külön fejezetet szentel a fiataikorúaknak, melyben definícióként a tizenkettedik életév betöltéséhez köti a fiataikor kezdetét⁵, azonban a gyermekkor szabályozásából láthatjuk, hogy ez a „leggyakrabban” sokkal inkább a tizennegyedik életév. A fiataikor tehát ott kezdődik, ahol a gyermekkor véget ér és a nemzetközi jogi gyermekfogalom végével, a tizennyolcadik életév betöltésével ér véget. Ennek megfelelően a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) alapján – amely a fiataikorúak elleni büntetőeljárást szintén önálló fejezetben szabályozza – fiataikorú elleni büntetőeljárásnak azzal szemben van helye, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.⁶

³ Ptk. Második könyv, Második rész, IV. cím

⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 16. §

⁵ Btk. 105. § (1) bekezdés

⁶ Be. 678. § (1) bekezdés

És végül e körben a *kiskorú* fogalmát a Btk. egységesen a Ptk. szerinti jelentés-tartalommal használja, külön nem határozza meg, és azt a passzív alanyra alkalmazza egyes különös részi tényállásoknál, mint a kiskorú veszélyeztetésének büntette (TÓTH, 2017: 209). Ezen túl nem csak a tizennyolcadik, de a tizennegyedik életév betöltéséhez is kapcsol eltérő rendelkezéseket az áldozati oldalon a Btk. egyes bűncselekmények vonatkozásában, azok minősítését befolyásolva⁷. A Be. szabályai között is megjelennek a kiskorúakra vonatkozó különleges szabályok a sértettek és tanúk tekintetében.⁸ Kiskorú sértett és kiskorú tanú alatt elsődlegesen a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettet és tanút kell érteni, ugyanakkor a legtöbb különleges, védelmet biztosító és az eljárásban való részvételt könnyítő intézkedés a tizennegyedik életév be nem töltéséhez kapcsolódik (KISS, 2022: 149).

Nemzetközi jogi keretek és hazai alapelvek

Gyermekek jogok tárgyában a legalapvetőbb kiindulási pont az 1989-es ENSZ *Gyermekek jogi egyezménye*, amely többek között irányt mutat ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás miként bánjon a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyekkel. Fiatalkorú gyanúsítottak, vádlottak és elítéltek esetében követelményként fogalmazza meg, hogy a hatóságoknak erősíteni kell bennük a mások emberi jogai és alapvető szabadsága iránti tiszteletet. A legfontosabb azonban e személyi kör védelme és a társadalomba való visszailleszkedésének segítése. Hangsúlyozza továbbá a fiatalkorú korának figyelembevételét, valamint az ügyvéd, illetve a törvényes képviselő kötelező jelenlétét az eljárás során. Az itt található alapelvek egy keretrendszert jelölnek ki, azok megvalósítására, végrehajtásuk előmozdítására ugyanakkor más nemzetközi jogi eszközök szolgálnak, illetve ezen túl a részes államok számára is előírja speciális törvények, eljárások és intézmények létrehozását (CSAPUCHA, 2022: 39–40).

Szintén a nemzetközi jogi dokumentumok között kell megemlíteni az ENSZ Közgyűlése által 1985-ben elfogadott *Pekingi Szabályokat*, amely elsődleges célként minden esetben a prevenciót határozza meg. E körben a szóban forgó csoport biztonságának megteremtésére kell törekedni, hogy a büntetőeljárás által okozott sérelem minimálisra csökkenthető legyen. Kiemeli, hogy a cselekmény súlyán túl az elkövető körülményeit és szükségleteit is szem előtt kell tartani, ennek alapján nem elfogadható a tisztán büntető-szemponthoz mérlegelő megközelítés. Az 1990-ben megalkotott *Rijádi Iránymutatásokban* az ENSZ

⁷ Példálózó jelleggel, a teljesség igénye nélkül: Btk. 160. §, 162. §, 196. § és 198. §.

⁸ Be. Negyedik rész, XIV. fejezet (későbbiekben részletesebben elemezzve).

Közülése megállapította továbbá, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött korosztálynál a társadalmi normák megszegése és a szabályokkal való szembenállás általános jelenség, azok részei a felnőtté válás folyamatának. Ennek következtében az emiatt történő megbélyegzés kontraproduktív, pusztán a kriminális életpályára térést segíti elő (CSAPUCHA, 2022: 40).

Az Európai Unió legfontosabb dokumentumaiban is megjelenik célkitűzés-ként a gyermekek jogainak előmozdítása és védelme. Az *Európai Unió Alapjogi Chartájának* 24. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a gyermekeket érintő eljárásokban elsődlegesen a gyermek mindenekfelett álló érdekét kell figyelembe venni. A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmának bevezetése az Európa Tanács tevékenységéhez köthető. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2010. novemberében elfogadott iránymutatás szerint ez a fogalom olyan igazságszolgáltatást jelent, „amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrált, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megsértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot” (EURÓPA TANÁCS, 2010: 17).

A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzeti szintű kiépítése érdekében az Európai Unió gyermekjogi ütemterve konkrét feladatokat fogalmazott meg a tagállamok számára. Olyan garanciális szabályok bevezetését tartalmazza, mint a jogi védelem biztosítása, a véleménynyilvánítás joga, a vádról és az eljárásról való megfelelő tájékoztatáshoz való jog vagy a magánélet védelméhez való jog (NAGY, 2019: 44–45).

A hazai szabályozást tekintve az Alaptörvény is külön intézkedésekkel védendő csoportként határozza meg a gyermekeket, valamint rögzíti a gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát.⁹ A Be.-ben a gyermekközponztú igazságszolgáltatás kialakításával és az Európai Unió gyermekjogi ütemtervének megvalósításával összefüggésben került kodifikálásra a kiskorú eljárási szereplőket érintő szabályozás és a fiataikorúak külön eljárása (NAGY, 2019: 47). Nincs tehát külön eljárási kódex a fiataikorú terheltek számára sem, esetükben az általános szabályok a külön fejezetben meghatározott – jellemzően privilegizáló – eltérésekkel alkalmazandók.¹⁰

⁹ Magyarország Alaptörvénye XV. cikk (5) bekezdés, XVI. cikk (1) bekezdés

¹⁰ Be. 676. §

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás mint külön eljárás keretei

Kriminálisztikai kutatások alapján minél fiatalabb életkorban követ el valaki bűncselekményt, annál hosszabb kriminális karrier vár rá (SOLT, 2012: 28). A büntető igazságszolgáltatási rendszer akkor tud sikeresen működni, ha képes megelőzni a fiatalkorúak bűnözői életpályájának kialakulását (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 55).

A hazai büntetőeljárás törvény a külön eljárások között külön fejezetet szentel a fiatalkorú elleni büntetőeljárás eltérő szabályozásának. A szem előtt tartandó szempontok és az eljárás célja szerint a fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt.¹¹

E fejezet speciális rendelkezései – melyek később kerülnek kibontásra – arra szolgálnak, hogy a büntetőeljárás lefolytatása során kiemelt figyelmet kapjon a fiatalkorú személyiségfejlődése, valamint szellemi és morális érettsége. Az eljáró hatóságok feladata, hogy tekintetbe vegyék a fiatalkorú szükségleteit és igényeit, valamint sajátos személyiségét. E szabályok alkalmazása biztosítja, hogy a fiatalkorú az eljárás során a terhelti pozíció mellett gyermek is maradjon. Ezen túl a terheltben csak akkor alakítható ki törvénytisztelő látásmód, valamint biztosítható a helyes irányú fejlődés – tehát abban az esetben érhet célt maga a büntetőeljárás –, ha azt valóban meg is érti (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 55).

A különleges bánásmód fogalma és alkalmazási köre

A Be. a különleges bánásmódról szóló fejezetébe mind a fiatalkorú terheltekre, mind pedig a kiskorú sértettekre és tanúkra vonatkozóan elengedhetetlen védelmi és kíméleti intézkedések kerültek be a kodifikáció során. E fejezet összefoglalóan a sérülékeny csoportokhoz tartozókról rendelkezik (KISS, 2022: 152). A Be. 81. § (2) bekezdésében találhatjuk a különleges bánásmódot megalapozó körülmények nem taxatív felsorolását, amely szerint különleges bánásmódot megalapozó körülmény különösen az érintett személy életkora, az érintett személy szellemi, fizikai, egészségi állapota, az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.

E jogintézmény az egyéniesítés érvényre juttatását szolgálja, azaz a teljes körű joggyakorlás lehetőségét, a megfélemlítéstől való védelmet és a befolyásmentes vallomástételt igyekszik biztosítani az eljárásban részt vevők számára.

¹¹ Be. 677. §

Elsősorban ugyanakkor áldozatvédelmi érdekeket szolgál, így az ezen intézkedésekkel elsődlegesen érintett személyi kör a sértettek és a tanúk (FANTOLY, 2022: 243–245).

A különleges bánásmód biztosítására szolgáló intézkedéseket kémleleti és védelmi eszközökre oszthatjuk fel. A *kíméleti eszközök* alkalmazása elsősorban a megértést segítő és közérthető kommunikációt jelenti a jogalkalmazó részéről. Ügyelnie kell továbbá a személyes adatok, a különleges adatok, valamint a magánélet védelmére. Az eljárási cselekmény ütemezésénél is az érintett kémleletét kell szem előtt tartani, hogy azt lehetőleg ne kelljen megismételni, illetve az érintett az eljárásban részt vevő más személlyel szükségtelenül ne találkozzon. Ezen túl az eljárási cselekmény lefolytatható az arra szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben is, melyről kép- és hangfelvétel készül, illetve az érintett meghallgatása telekommunikációs eszköz útján is biztosítható. Az eljáró bíró továbbá a tárgyalásról vagy annak meghatározott részéről a nyilvánosságot is kizárhatja a különleges bánásmódot igénylő személy kémlelete érdekében (KISS, 2021: 288).

A másik pillért, a *védelmi eszközök* alkalmazását a Be. az érintett életének, testi épségének, személyi szabadságának, valamint az eljárásban való megfélemlítés- és befolyásmentes részvételének védelméhez köti. Ezen intézkedések alkalmazása egyes esetekben a terhelt és a védő jogainak korlátozásával is járhat, ezért a fokozatosság és az arányosság szem előtt tartásával rendelkeznek el. Ilyen lehet a terhelt és a védő eljárási cselekményen való jelenléti jogának korlátozása; kérdésfeltevés helyett csupán a kérdésfeltevés indítványozásának biztosítása; a szembesítés mellőzése; az érintett jelenlétének telekommunikációs eszközzel való biztosítása, illetve ennek során a személyes tulajdonságok, mint a kép és a hang technikai eszközzel való torzítása; valamint a zárt adatkezelés (FANTOLY, 2022: 246).

Arról, hogy egy személy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e, egyéni értékelés alapján szükséges dönteni,¹² ugyanakkor külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősülnek a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek. A Be. további két ilyen csoportot jelöl meg: a fogyatékos személyeket, valamint a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjeit.¹³

¹² Be. 81. § (3) bekezdés b) pont

¹³ Be. 82. §

Különleges bánásmód – a kiskorúakra vonatkozó intézkedések

A Be. három csoportba sorolja a különleges bánásmód körében alkalmazandó speciális, a különleges bánásmód általános szabályainál fokozottabb kíméletet és védelmet biztosító intézkedéseket. Az életkori csoportokba soroláskor az eljárási cselekmény lefolytatása idején fennálló aktuális életkor az irányadó¹⁴ (vö. SÖRÖS, 2022: 65).

Az első ilyen kör a 14 és 18 év közötti sértettek és tanúk. A rájuk vonatkozó speciális szabályok közül kiemelendő, hogy a részvételükkel zajló eljárási cselekmény szaktanácsadó közreműködésével történik, aki közvetítőként, kvázi fordítóként jár el az eljárási cselekményt irányító hatóság és a kihallgatott gyermek között. Elrendelhető továbbá igazságügyi pszichológus szakértő jelenléte is, így az eljárási cselekménnyel egy időben elvégezhető a kiskorú személyes szakértői vizsgálata is, nem szükséges egy további alkalommal megjelennie, az eseményekről beszámolnia. A Be. kimondja, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött tanú (ideértve a sértettet is) vallomása műszeres vallo-másellenőrzéssel nem vizsgálható, szembesítését pedig hozzájárulásához köti, melyhez biztosítani kell a törvényes képviselőjével való egyeztetést.¹⁵

A tizennegyedik életévét be nem töltött személy esetében a Be. tovább szigorítja a kíméleti és védelmi rendelkezéseket. Az eljárási cselekmény esetükben csak akkor folytatható le, ha az attól várható bizonyíték mással nem pótolható, annak során kép- és hangfelvétel készítése kötelezettséggént jelenik meg, ahogy annak a különleges – a gyermek kíméletét szolgáló – helyiségben való lefolytatása is. Kizárt továbbá a tizennegyedik életévüket be nem töltött tanúk szembesítése, valamint a részvételükkel zajló eljárási cselekményen a terhelt és a védő jelenléte. Ez utóbbi alól az képezhet kivételt, ha a tanú meghallgatására ők tettek indítványt, de még ebben az esetben is a hatóság dönt a jelenlétük megengedhetőségéről.¹⁶

További különös szabályokat határoz meg a Be. a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettjének részvételével zajló eljárási cselekményekre, melyeket tovább szigorít, amennyiben az ilyen bűncselekmények sértettje (az eljárási cselekmény idején) a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. Az e körben meghatározott intézkedések a tizennegyedik életévét be nem töltött tanúra vonatkozó szabályokkal mutatnak hasonlóságot, azok közül kiemelendő, hogy telekommunikációs eszköz alkalmazása során fő szabály szerint

¹⁴ Be. 87. §, 88. §, 89. §

¹⁵ Kommentár a Be. 87. §-ához (POLT, 2022a: 232)

¹⁶ Kommentár a Be. 88. §-ához (POLT, 2022a: 234)

biztosítani kell, hogy a sértett kizárólag az eljáró bírót, ügyészt vagy nyomozó hatóság tagját láthassa, valamint a jelenlévők közvetlenül nem tehetnek fel kérdéseket, kizárólag kérdésfeltevés indítványozására van lehetőség (ZUMBOK, 2022: 104).

A Barnahus-módszer

A gyermekmeghallgató szobák vagy különleges bánásmód biztosítására szolgáló helyiségek alapkonceptióját a Barnahus-ház adta. Ez egy izlandi módszer, amely a szexuális bűncselekmények áldozatainak segítségét célozta a sértettek kihallgatásának speciális szabályai bevezetésével, ami így a formális, büntetőeljárás-jogi kihallgatás helyett meghallgatássá szelődött (BARABÁS et al., 2021: 178).

E módszer lehetőséget biztosít arra, hogy egy alkalommal, komplex módon kerüljön sor a gyermekek meghallgatására, lehetővé téve, hogy a sérelmére elkövetett bűncselekményről csak egyszer kelljen beszélnie, ne legyen szükség a későbbi újbóli megjelenésére, meghallgatására a bizonyítottsághoz (BARABÁS – FARKAS – KISS, 2021: 178). A meghallgatás során egyszerre vannak jelen a rendészeti és a büntető igazságszolgáltatási szervek, egészségügyi és mentálhigiénés szakemberek, valamint a gyermekvédelmi szolgálatok képviselői (FANTOLY, 2022: 249; BARABÁS et al., 2021: 178).

A Barnahus hazai adaptációja számos ponton lefedi a Be. különleges bánásmód körében bevezetett intézkedéseit, ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a Barnahus valamennyi intézménye és módszere bekerült volna a Be.-be, pusztán lehetővé teszi a gyermekáldozatok, azaz eljárásjogilag a kiskorú sértettek fokozott védelmét.

Véleményem szerint ez egy rendkívül előremutató kezdeményezés a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításában és a gyermekáldozatok segítségével, ennek megfelelően fontosnak tartom minél több helységben hasonló ház létrehozását, hogy minél több kiskorú sértett számára hozzáférhető legyen a meghallgatás ezen kímélő módja.

Különleges bánásmód a fiatalkorúak esetében

Életkori okokból kifolyólag a külön eljárási fejezetben meghatározott rendelkezéseken túl a Be. különleges bánásmódot biztosít a fiatalkorú terhelt számára is, amennyiben az adott eljárási cselekmény idején még nem töltötte be a tizen-nyolcadik életévét, illetve további differenciálást alkalmaz a tizennegyedik életévét be nem töltött terheltek védelme érdekében.

A fiatalkorúak esetében e fejezet rendelkezéseit a rájuk vonatkozó külön eljárási szabályokkal együtt kell figyelembe venni. E körből kiemelendő a megfelelő kommunikáció és a kapcsolattartás során alkalmazott fokozott körültekintés – például egy idézés megfogalmazása –, amely enyhítésként szolgálhat a hivatalos eljárásból és az idegen közegből eredő félelemre. A tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt védelmét és kíméletét szolgálja, hogy szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.¹⁷

Fontos különbségtétel, hogy míg fiatalkorúak elleni büntetőeljárás alkalmazhatóságához az elkövetéskori életkort, addig a különleges bánásmód biztosításához az adott eljárási cselekmény idején fennálló életkort kell figyelembe venni.

Ki járhat el fiatalkorú ügyében – szakképzettség és személyi garanciák

A fiatalkorúak bírósága

Ma Magyarországon nincs elkülönült fiatalkorúak bírósága, sem pedig a fiatalkorúak ügyeinek elbírálására kizárólagosan illetékes bíróságok. A hatályos szabályozás az eljáró bírókkal szemben az Országos Bírósági Hivatal elnöke általi kijelölést határoz meg, valamint amennyiben a fiatalkorú által elkövetett bűncselekményre a törvény nyolc évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés-büntetés kiszabását rendeli, az elsőfokú bíróságnak kötelező tanácsban eljárnia. Az elsőfokú bíróság tanácsában a hivatásos bíró mellett két ülnök működik közre, akik pedagógusok, pszichológusok, vagy a törvény szerinti felsőfokú végzettségű gyermekvédelmi szakemberek lehetnek.¹⁸ A pedagógus ülnök részvétele a speciális nevelési cél megvalósulását (HERMAN, 2020: 10), a pszichológus ülnök a felnőtté válás pszichikai és szocializációs folyamatának megértését és megfelelő kezelését hivatott szolgálni, míg a gyermekvédelmi szakember részvétele az egymásra épülő – a büntetőeljárást gyakran megelőző – hatósági intézkedések közötti eligazodásban nyújthat segítséget a bíróság számára.¹⁹ Kiemelendő továbbá, hogy bírósági titkár semmilyen esetben sem jogosult büntetés kiszabására fiatalkorúval szemben.²⁰

2011. szeptember 1-jéig kizárólagos illetékességi rendszer alapján a helyi bírósági hatáskörbe tartozó ügyekben a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság, a Fővárosi Törvényszék területén pedig a Pesti Központi Kerületi Bíróság

¹⁷ Be. 82. § a) pont, 96. § (1) bekezdés a) pont, (2) és (3) bekezdés

¹⁸ Be. 680. §

¹⁹ Kommentár a Be. 680. §-ához (POLT, 2022b: 1397)

²⁰ BH 2014.334.; BH 2016.113.

járhatott el a fiatalkorúak büntetőügyeiben (HERMAN, 2020: 12). E kizárólagos illetékességi szabályt azonban megszüntették arra hivatkozással, hogy a kizárólagos illetékességet megalapozó speciális követelmények valamennyi helyi bíróság előtt biztosíthatók.²¹ A módosítás célja az igazságszolgáltatás érintettekhez való közelebb vitele, költséghatékonyabbá tétele, az ügyteher egyenletesebb elosztása és az eljárások gyorsítása volt (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 58).

A módosítással szemben többen is kritikákat fogalmaztak meg. Az Országos Bírósági Hivatal elnöke által 2013-ban létrehozott Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának álláspontja szerint „elveszett a gyakorlat útján megszerzett tapasztalat”, vagyis kérdéses, hogy az addig kizárólag felnőttek ügyeiben eljáró bírák tudják-e biztosítani a büntetőeljárás fiatalkorúak vonatkozásában meghatározott céljait, illetve ez milyen hatással lesz a büntetékiszabási gyakorlatra (HALÁSZ, 2014: 63). Szintén kérdéses, azon sajátos, komplex szemlélet érvényre jutása, melyet a fiatalkorúak bíraskodása igényel (VASKUTI, 2012: 169). Ugyancsak megkérdőjelezhető a szakszerűség és az időszűrés biztosítása, amely követelményeket az *ENSZ Gyermekjogi egyezménye*²² is meghatároz (TURI, 2020: 162).

Álláspontom szerint is hatékonyabban biztosítható a megkülönböztetett szemléletmód a kizárólagos illetékességi szabályok mellett, ezzel szemben az időszűrést azok megszüntetése jobban szolgálja. Az időtényező egy fiatalkorú esetében rendkívül fontos, ha ugyanis a büntetendő cselekményt a felelősségre vonás csak évekkel később követi – ami egy tizenéves gyermek életében már egy teljesen más élethelyzetet, szemléletet és személyiséget jelenthet –, a nevelő hatás nem érvényesülhet, hiszen már nem lesz számára reális az elkövetett cselekmény. Az eljáró bírót tekintve a tapasztalat idővel megszerezhető, bár kérdés, hogy elegendő-e a felnőttkorú vádlottak tömege között egy-egy fiatalkorú ügyének végigvitele ahhoz, hogy ez a tapasztalat pótolja a korábbi szabályozás által garantáltat. Az ülnöki rendszer bár alkalmas lehet a speciális szakképzettség pótlására, részvételük nem minden esetben kötelező. Az érintettekhez való közelebb vitel ezzel szemben teljes mértékben igazolt lehet, különösen hátrányosabb helyzetű fiatalkorúak tekintetében, akik gyakrabban is kerülnek büntetőeljárás hatálya alá.

²¹ Az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvény 165. § (2) bekezdés f) pont.

²² Lásd erről a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényt.

A nyomozó hatóság, az ügyészség és a védő

A nyomozó hatóság tagjai szakképzettségének biztosítása legalább annyira fontos, mint a bírák ez irányú képzése, hiszen ők kerülnek kapcsolatba elsőként a fiatalkorú gyanúsítottakkal és a kiskorú sértettekkel, tanúkkal, így a fiatalkorú eljáráshoz való hozzáállása, valamint a bizonyítási eljárás sikere nagyban rajtuk múlik. A rendőrség mint általános hatáskörű nyomozó hatóság esetében a kihallgatást végző nyomozók – a bírákhoz hasonlóan – kijelölés alapján járhatnak el (HALÁSZ, 2014: 64).

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a felettes ügyészség által kijelölt ügyész, köznyelven fiatalkorúak ügyésze jár el, alügyész és ügyészségi fogalmazó nem képviselheti a vádat²³. A fiatalkorúak ügyészenek feladatát Legfőbb Ügyészi utasítás szabályozza részletesen. Feladataik közül kiemelendő, hogy a fiatalkorúak ügyészségnek biztosítania kell az egész nyomozati szakban a gyermekbarát megközelítés érvényesülését.²⁴

Az eljárásban védő részvétele is kötelező. A hatályos Be. külön felsorol olyan vádemelés előtti eljárási cselekményeket, amelyek lefolytatására csak védő jelenlétében kerülhet sor,²⁵ ezzel biztosítva a fiatalkorú teljes körű védelmét a nyomozás során is. Ennek fokozott jelentősége van abban a tekintetben, hogy a nyomozási szakaszban az eljárási cselekmények – mint például a gyanúsított kihallgatás – főszabály szerint nem nyilvánosak, azokon csupán az érintettek vehetnek részt (MÁNDI, 2023: 54). A bírósági szakaszban a tárgyalások nyilvánosak, a kötelező védői részvétel emellett jelenléti kötelezettséggel jár a tárgyaláson és az előkészítő ülésen is.²⁶ Azon túl, hogy fiatalkorú védőjeként ügyvédjelölt nem járhat el ügyvéd helyetteseként²⁷, a Be. más megkötést az eljáró ügyvédek vonatkozásában nem tartalmaz.

A hatályos szabályozás tehát a védők és az ügyészek esetében is hasonló követelményeket támaszt, mint a bíróságok tekintetében: a bírósági titkárok, az alügyészek és az ügyvédjelöltek eljárásának kizárásával is a magasabb szintű szakértelem biztosítása a cél.

²³ Be. 681. §, 692. § (1) bekezdés

²⁴ 11/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás a fiatalkorúak büntetőügyeivel kapcsolatos ügyészségi szakfeladatok ellátásáról

²⁵ Be. 682. §

²⁶ Kommentár a Be. 682. §-ához (POLT, 2022b: 1402)

²⁷ Kommentár a Be. 692. §-ához (POLT, 2022b: 1418)

A törvényes képviselő szerepe

A törvényes képviselő a fiatalkorú személyes érdekeinek érvényesülését hivatott biztosítani a büntetőeljárásban. A Ptk. alapján törvényes képviselőként a fiatalkorú szülei járhatnak el (TURI, 2020: 156), amely számottevő támogatást jelenthet egy idegen élethelyzetben lévő gyermek számára, továbbá a bíróságnak is segítségére lehet a fiatalkorú megismerésében, érdekei érvényesítésében.

Jogállása a védőével azonos, a Be. számára is lehetővé teszi az eljárási cselekményeken való jelenlétet, azonban a védő nyomozási cselekményeken való megjelenési kötelezettsége őt nem terheli, és a tárgyalás is megtartható a távollétében.²⁸ Ezen túl észrevételezési, indítványtételi, felvilágosítás-kérési és jogorvoslati joggal is rendelkezik, a tárgyaláson ugyanakkor közvetlen kérdéseket nem tehet fel és perbeszédet nem tarthat (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 61). Jogosultságai közül kiemelendő, hogy büntetővégzéssel szemben a fiatalkorú hozzájárulása nélkül is kérheti tárgyalás tartását, és önállóan adhat védői meghatalmazást a fiatalkorú érdekében.²⁹

A törvényes képviselő tehát egyrészt a büntetőeljárás során is a Ptk. szerinti szerepében – a fiatalkorú, a gyermeke képviselőjeként – jár el, ugyanakkor a jogosultságai nem korlátlanok. Egyrészt a polgári jog szabályai szerint nem teljes cselekvőképességgel rendelkező fiatalkorút is teljes büntetőeljárási cselekvőképesség illeti meg³⁰, tehát a törvényes képviselő jelenléti, felszólalási és jogorvoslati jogát nem a fiatalkorú helyett, hanem mellette, párhuzamosan gyakorolja. Másrészt – a kötelező védelemre figyelemmel – eljárási cselekményeinek jogi korlátai is vannak, melyeket a Be. kizárólag a fiatalkorú védőjének tart fenn.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás a gyakorlatban

A nyomozás – a fiatalkorú kihallgatása

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárásnak is alapvető célja – a külön eljárási fejezetben meghatározott speciális cél mellett – az igazság megállapítása, amelyhez szükséges a releváns tények és bizonyítékok felderítése. Ebben a körben kerül sor elsőként a terhelt kihallgatására.

²⁸ BH 2014.43.

²⁹ Be. 45. § (1) bekezdés, 694. § (1) bekezdés

³⁰ Be. 68. §

Korábban már utaltam a nyomozó hatóság azon feladatára, hogy a fiatalok-rában „jó első benyomást keltsen” a büntetőeljárás céljai megvalósításának érdekében, amelynek kulcsa a megfelelő kommunikáció. A nyomozó hatóság részéről elengedhetetlen a fiatalok-rú tájékoztatása a jogairól és kötelezettségeiről, valamint magáról az adott büntetőeljárásról, a kihallgatása menetéről, illetve a további ügymenetről. Mindezt közérthetően és egyszerűen kell megfogalmazni, igazodva a fiatalok-rú egyedi tulajdonságaihoz, és meg kell győződni arról, hogy valóban megértette a vele közölteket. Ez a technika segít a bizalom kiépítésében, a fiatalok-rú oldottabbá válásában, hiszen már kevésbé lesz számára kiszámíthatatlan az adott helyzet, és egyben a kihallgatást végző személy felé is megnőhet a bizalma, ha ekképpen segítséget kap tőle (BERTALDÓ, 2021: 55–56).

A kihallgatási helyszín stressz-fokozó hatásainak csökkentésére az Országos Rendőr-főkapitányság utasítása értelmében külön erre a célra kialakított, az oldott légkört elősegítendő gyermekmeghallgató szobában kell kihallgatni az elkövetőt, ha a tizennegyedik életévét nem töltötte be, vagy ha megalapozottan feltehető, hogy az általa elkövetett bűncselekménnyel összefüggésben maga is bűncselekmény áldozatává vált.³¹

A gyermekbarát körülményeken és a megértő hozzáálláson túl a kihallgatást végző személyre további feladatok hárulnak. Először célszerű hagyni, hogy a fiatalok-rú a saját szavaival számoljon be a történetekről, majd nyitott kérdéseket feltenni, így egyszerre ismerhetjük meg a nyelvezetét, nézőpontját és a befolyásolását is elkerüljük. A zárt, eldöntendő kérdések a kihallgatás végén, a tőle nyert információkhoz igazíthatóak. Kerülendő a többszörösen összetett mondatként megfogalmazott kérdések vagy egyszerre több kérdés feltétele, valamint a témák közötti csapongás, mivel ez a fiatalok-rú összezavarásához és ahhoz vezethet, hogy úgy érzi, nem képes megfelelően teljesíteni a felnőttek világában. Ugyanezen okból kerülendő az elvárások megfogalmazása vagy akár éreztetése abban a tekintetben, hogy valamire emlékeznie kellene, amire éppen nem emlékszik (BERTALDÓ, 2021: 58).

A fiatalok-rú kihallgatásán (ahogy a kiskorú sértett és tanú esetében is) elrendelhető pszichológus szakértő vagy szaktanácsadó jelenléte, amely segítséget nyújthat a megfelelő kérdések feltételében. Álláspontom szerint kiemelkedően fontos az igazságügyi pszichológus szakértő jelenléte és a szaktanácsadó közreműködése a nyomozás során, akik pótolhatják a szükséges speciális szakértelmet és közreműködhetnek abban, hogy az eljárási cselekmény lefolytatása

³¹ A gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről szóló 1/2013. (I. 8.) ORFK-utasítás 8. pont, 9. pont ac) alpont.

és a kommunikáció a terhelt vagy tanú életkorának és személyes jellemzőinek megfelelően, azok figyelembevételével történjen.³² A szaktanácsadók pszichológus vagy pszichiáter végzettséggel rendelkeznek, ezen felül további jogi képzésben részesülnek, amely során gyakorlati szimulációkkal elsajátítják a megfelelő kihallgatási technikákat is. A kihallgatást ugyanakkor a nyomozó hatóság tagja irányítja, a szaktanácsadó azt csak közvetíti, tolmácsolja, fordítja a gyermek felé, az ő nyelvezetére. A gyermekek pszichológus szakértő általi meghallgatása továbbá lehetőséget ad a gyermek nonverbális kommunikációja értelmezéséhez, valamint ahhoz, hogy képet adjon a gyermek fejlődéséről, belső világáról, ami az adott bűncselekmény bizonyításában is fontos szereppel bírhat (KOMLÓ SINÉ, 2017: 12). Ennek gyakorlati megvalósítása ugyanakkor nem mindig egyszerű. Jelenleg Magyarországon rendkívül kevés olyan igazságügyi szakértő van, aki mind a gyermeklélektan, mind pedig az eljárási szabályok terén megfelelő képzettséggel rendelkezik, ugyanaz a személy pedig nem járhat el szakértőként és szaktanácsadóként egyaránt (HIRTLING, 2022: 241), amely tovább nehezíti a kihallgatások ekkénti megvalósítását.

A bizonyítás speciális szabályai

A fiatakorúak elleni büntetőeljárásban különleges bizonyítási eszközök biztosítják a fiatakorú egyéni értékelését, ezek közül kiemelendő a környezettanulmány, az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény, a szakértői vélemény, valamint a pártfogó felügyelő és a fiatakorú törvényes képviselője vagy a gondozását ellátó más személy tanúvallomása (TURI, 2020: 157). Könnyen látható, hogy e felsorolt bizonyítási eszközök közül valamennyi az egyéni értékelés³³ és a speciális prevenció szempontjait hivatott érvényre juttatni. Jelen alfejezetben a környezettanulmány és a szakértői vélemény szabályaival, illetve egyes bizonyítási cselekményekkel foglalkozom bővebben.

Fiatakorúak esetében kötelezően alkalmazandó bizonyítási eszköz a környezettanulmány, amelyet a fiatakorú gyanúsított ki hallgatását követően haladéktalanul be kell szerezni.³⁴ Célja, hogy átfogó képet adjon a fiatakorú értelmi fejlettségéről, személyiségéről, közvetlen környezetéről, valamint feltárja a bűncselekmény elkövetésében szerepet játszó okokat, ezzel segítve az eljáró hatóságot a megfelelő büntetés vagy intézkedés megválasztásában (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 61). A környezettanulmány rögzíti a terhelt személyi körülmé-

³² Kommentár a Be. 87. §-ához (POLT, 2022a: 232)

³³ Be. 683. § (1) bekezdés

³⁴ Be. 684. § (1) bekezdés

nyeit, személyiségére, életvitelére vonatkozó adatokat a cselekmény elkövetésekor, és az azóta beállt változások alapján levonható következtetéseket. Kiemelten fontos e körben a családi és baráti kapcsolatok feltárása, azok minősége, valamint a szabadidő eltöltésének módja. Kötelező tartalmi elemei alapján adatokat tartalmaz továbbá a fiatakorú oktatási intézményben vagy munkahelyen tanúsított magatartásáról, valamint a részét képezi a kockázatértékelés is, ami meghatározza, hogy a fiatakorú a társadalom számára bűnmegelőzési szempontból alacsony, közepes vagy magas szintű kockázatot jelent (TURI, 2020: 157). A környezettanulmányokból megállapítható, hogy a fiatakorú bűnözés oka leggyakrabban a fiatakorú környezete, családi háttere. Az agresszív, elhanyagoló, bűnelkövető vagy iskolázatlan környezet növeli annak az esélyét, hogy ezt a mintát ismerve a fiatakorú is bűnelkövetővé váljon (KRETZ, 2017: 52; BOLYKY – SÁRIK, 2023). A pedagógiai véleményekben is gyakran olvashatóak magatartási és beilleszkedési problémák, valamint céltalan jövőkép (NAGY, 2019: 22).

A Be. kötelezővé teszi a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt beszámítási képességének és cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képességének szakértői vizsgálatát. A vizsgálat eredményeként egyesített szakvélemény készül, melyhez a szakértők kirendeléséről a megalapozott gyanú közlését követően gondoskodni kell.³⁵ Elsőként a terhelt beszámítási képességének vizsgálatára kerül sor. Amennyiben az ezt végző elmeorvos szakértő a beszámítási képesség kizártságát állapítja meg, úgy a belátási képesség vizsgálata szükségtelen, korlátozottsága azonban a belátási képességet nem zárja ki és ez esetben annak vizsgálata sem mellőzhető. Az egyesített igazságügyi orvosszakértői véleményt igazságügyi elmeorvos szakértő és igazságügyi pszichológus szakértő készíti, illetve gyermekpszichiáter szakkonzultáns bevonása is szükséges.³⁶ Ezen szakértői vizsgálat elvégzésére a tizennegyedik életévét betöltött terheltnek esetén is lehetőség van. Eredményéhez ugyan a jogszabályok következményeket nem fűznek, a megfelelő szankció kiválasztásában mégis jelentősséggel bírhat (VASKUTI, 2018: 181).

A különleges bánásmód rendelkezései között találunk további eltérő szabályokat a bizonyítási cselekmények vonatkozásában, mint a kép- és hangfelvétel készítése, a pszichológus szakértő vagy szaktanácsadó jelenléte, amelyekről korábban már esett szó.

³⁵ Be. 686. §

³⁶ Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008 IRM rendelet 17. § (1) és 19/A. § bekezdése

Előkészítő ülés és tárgyalás

A Be. fő szabályként a tárgyaláson való jelenlétet jogként és nem kötelezettséggként határozza meg, ezzel szemben a fiatalkorú előkészítő ülésen és tárgyaláson való jelenlétét kivételt nem tűrő kötelezettséggként írja elő. Ennek oka, hogy a fiatalkorú elleni eljárás speciális céljának a közvetlen igazságszolgáltatás felel meg.³⁷ Ugyan a fiatalkorúakat is érintő kíméleti célok és intézkedések alapján vitatható a fiatalkorú kötelező jelenléte a tárgyalástól való „megkíméléssel” szemben, álláspontom szerint mégis az szolgálja leginkább a fiatalkorú érdekét, ha ebben a formában is felelősséget vállal a tettéért, személyesen jelenik meg a bíróság előtt, amely sok esetben elősegítheti a későbbi bűnöző életmód elkerülését.

Az előkészítő ülés legsarkalatosabb pontja a bűnösség beismerésének kérése, amit nagyban befolyásolhat az ügyészi mértékes indítvány. Amíg azonban egy rendkívül enyhe büntetés vagy egy próbára bocsátás ügyészi indítványozása esetén ez a lehetőség kecsegtető lehet az elkövető számára, elengedhetetlen, hogy úgy tegyen nyilatkozatot, hogy a bíróság megbizonyosodott arról, valamennyi tájékoztatást és figyelmeztetést megértette.

Álláspontom szerint is a célszerű lehet az eljáró bírónak – talán még a vádirat ismertetése előtt – elmagyarázni a fiatalkorúnak az eljárás menetét, hogy már előre kapjon egy képet arról, hogy mi fog történni, mikre figyeljen. Természetesen ideális esetben a védőjétől eddigre már meg kellett kapnia ezt a tájékoztatást, viszont ha a bíró is időt szán a magyarázatra, az a fiatalkorú együttműködési hajlandóságát is erősítheti. A vádirat ismertetésének mellőzése véleményem szerint nem javasolt, mivel az egyrészt az átgondolt nyilatkozattételt, másrészt a nevelési szempontok érvényre jutását is elősegítheti. Talán szükségtelen is hangsúlyozni, hogy a bírónak meg kell győződnie mind a vádismertetés, mind pedig az előkészítő üléssel kötelezően együtt járó rendkívül hosszú figyelmeztetés vonatkozásában arról, hogy a fiatalkorú azt valóban megértette-e, illetve – ennek érdekében – azokat a fiatalkorú személyes jellemzőihez, azaz korához és érettségéhez igazodva kell megfogalmazni. Célszerű lehet továbbá összefoglalni a figyelmeztetés lényegét és a beismerés következményeit, különös tekintettel beismerés esetén a fellebbezési jog korlátozottá válására és arra, hogy a mértékes indítvány pusztán az előkészítő ülésen hozott ítéletben képez maximumot a bíróság számára.³⁸

³⁷ Kommentár a Be. 693. §-ához (POLT, 2022b: 1419)

³⁸ Kommentár a Be. 502. és 580. §-ához (POLT, 2022b: 1068–1069; 1213)

Amennyiben a fiataikorú a bűncselekmény elkövetését beismerte, amit a bíróság végzéssel elfogadott és az előkészítő ülésen ügyszóhatározat meghozatalára kerülhet sor, akkor az előkészítő ülésen – a fiataikorú személyi körülményeinek tisztázása mellett – ismertetni kell a környezettanulmányt, a pártfogó felügyelői véleményt és az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményt.³⁹ A büntetéskiszabási körülmények és az egyéni értékelés előtérbe helyezése tehát még a bűnösség beismerése esetén is nagyobb hangsúlyt kap.

Amennyiben bizonyításra és vallomástételre kerül sor, fontos lehet ismételten figyelmeztetni a fiatakorút, hogy kérdésenként eldöntheti, melyikre kíván válaszolni és melyikre nem, szemben a terhelti figyelmeztetés ezen kitételének bonyolult megfogalmazásával.⁴⁰ A védőnek szintén kiemelt figyelmet kell tanúsítania a fiatakorú védenca vallomástétele során, hiszen akár egy meggonddalatlanul megfogalmazott mondatával is rosszabb helyzetbe hozhatja magát a terhelt. Ilyenkor célszerű lehet konzultálási lehetőséget kérnie a bíróságtól. (SZABÓ, 2018: 27–28) Természetesen itt is fontos a megfelelő légkör megteremtése és az, hogy a fiatakorú ne érezze úgy, hogy az eljáró bíró meg van győződve a bűnösségéről. (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 67) Ez azonban nem jelenthet barátkozást, hiszen ha egy baráti hangulatú és hangvételű tárgyalás után a bíró bűnösséget megállapító ítéletet hirdet ki, akár szabadságelvonással járó büntetést szab ki vagy ilyen intézkedést alkalmaz, az a fiatakorúban zavarodottságot kelt és semmiképp nem erősíti az együttműködési hajlandóságot és az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat, ami a nevelő hatás kudarcához vezet.

A bizonyítékok értékelése körében a Be. az egyéni szempontok érvényesülésének lehetőségét a korábban már részletezett speciális bizonyítási eszközökkel⁴¹ átfogóan megteremti, így biztosított a fiatakorú személyiségének megismerése, illetve a megfelelő jogkövetkezmény megválasztásához szükséges tények és körülmények feltárása. A Be. 683. § (4) bekezdése kimondja, hogy legkésőbb az ügyszóhatározat meghozatala előtt intézkedni kell a fiatakorú egyéni értékelésének ismételt elvégzése iránt, ha az eljárás során adat merül fel arra, hogy az értékelés alapjául szolgáló körülmények jelentős mértékben megváltoztak, illetve, ha a fiatakorú egyéni értékelése érdekében két évnél régebben került sor a bizonyítási eszköz beszerzésére. Ha a bíróság első fokon tanácsban jár el, a tanács elnöke köteles az ülnököknek megadni a megfelelő jogi

³⁹ Be. 693. § (2) bekezdés

⁴⁰ Be. 185. § (1) bekezdés a) pont

⁴¹ Be. 863. § (1) bekezdés

tájékoztatást, ezzel biztosítani az ítélethozatalban való tényleges közreműködést és a speciális kompetenciáik érvényesítését.⁴²

Az ítélet kihirdetésekor értelemszerűen nem mellőzhető a pontos jogi nyelvezet, a szóbeli indokolásban ugyanakkor a bírónak elsősorban a fiatalkorúhoz kell szólnia, az ítéletet és annak rendelkezéseit értelmezve elmagyaráznia, szükség szerint többször is, ha azt a fiatalkorú elsőre nem érti meg. Emellett – és az egyszerűen megfogalmazott és a fiatalkorú számára érthető jogorvoslati kioktatást követően – célszerű számára konzultációs lehetőséget biztosítani a védőjével és a törvényes képviselőjével az átgondolt nyilatkozattétel érdekében. Fontos, hogy a fiatalkorú törvényes képviselőjének is a fiatalkorútól független, önálló jogorvoslati joga van.⁴³

A büntetővégzés meghozatalának kérdésköre

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásról szóló fejezet a büntetővégzés meghozatalára az általános szabályokon túl további feltételt nem határoz meg, ugyanakkor fokozottan érdemes vizsgálni, hogy a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető-e⁴⁴, tekintettel a speciális nevelési célokra.

Ahogy a tárgyaláson való kötelező jelenlét kapcsán, úgy a büntetővégzés meghozatalának esetében is szembekerül egymással a fiatalkorú mint gyermek kímélete, és az egyéni megelőzés érvényre juttatása.

Annak eldöntésében, hogy szükséges-e a fiatalkorú megjelenése a bíróság előtt, a környezettanulmány, a pedagógiai vélemény és a pártfogó felügyelői vagy összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény adhatnak segítséget. Amennyiben ezekből, valamint az erkölcsi bizonyítvány adataiból és a törvényes képviselő vagy a fiatalkorú gondozását ellátó személy tanúvallomásából az állapítható meg, hogy az adott cselekmény egy egyszeri botlás volt a fiatalkorú részéről, ugyanakkor környezete, életvitele rendezett, helyes irányú fejlődése egyébként biztosított, úgy álláspontom szerint sem szükséges a tárgyalás tartása, és meghozható a fiatalkorút eljárásjogilag leginkább kímélő büntetővégzés. Ha azonban a beszerzett bizonyítékok alapján látszik, hogy mind a szülők, mind pedig az iskola eszköztelen a fiatalkorúval szemben, a korábbi büntetéseit visszatartó erővel nem bírtak, esetleg a kriminális minták a fiatalkorú egész családjában jelen vannak, úgy a bíróság feladata *ultima ratioként* személyesen

⁴² Be. 693. § (4) bekezdés

⁴³ Be. 72. § (1) bekezdés

⁴⁴ Be. 740. § (1) bekezdés c) pont

tudatosítani benne az egyéni felelősségét és felhívni a társadalmi szabályok betartására.

Ugyanakkor még egy terheltebb büntetőjogi előélet és családi környezet esetén is számos további tényező árnyalhatja a büntetővégzés előnyben részesítését. A Be. által biztosított egy hónapos határidővel⁴⁵ szignifikánsan lerövidül az eljárás befejezése és ez nagyban növeli a pedagógiai hatást és a jogkövetkezmény hatékonyságát (vö. NAGY – NAGYNÉ, 2019: 63). Ezzel szemben egy évekig elhúzódó büntetőeljárás rendkívül nagy pszichés terhet ró a terheltre, tárgyalásokra kell járnia, emiatt mulaszt az iskolából, munkából, ami megszegyenüléséhez vezethet a környezetében (VASS, 2016: 93.) A büntetőeljárási abúzus, ami a felesleges ismétlődő kihallgatásokkal jár és a gyermekközpontúsággal határozottan ellentétes, nem csak a sértettre, de a terheltre is vonatkozik (VÁRI, 2013: 74). Ugyancsak megemlítenéd, hogy előkészítő ülés és tárgyalások hiányában nem keletkezik a védő és az esetleges tanúk megjelenésével járó bűnügyi költség, így ezzel is csökkenhet a fiataikorút terhelő szankciók súlya (BERTALDÓ, 2021: 133).

A büntetővégzéssel szemben a fiataikorúnak, a védőjének és a törvényes képviselőjének is lehetősége van, hogy tárgyalás tartását indítványozza. Míg ehhez a védő és a törvényes képviselő esetében nem kell a fiataikorú hozzájárulása, a kérelem visszavonásához azonban igen.⁴⁶

Bűnmegelőzés a hivatali helyiségen kívül

A megelőző pártfogás intézménye

A megelőző pártfogás a Gyvt.-ben szabályozott gyermekvédelmi intézmény, amelynek célja, hogy már a büntetőeljárás alatt bűnmegelőzési célú segítséget biztosítson a fiataikorú részére. A jogintézmény bevezetésének oka, hogy a büntetőeljárás során a gyanúsított ki hallgatástól az ítélethirdetésig több év is eltelhet, ezalatt a fiataikorú – a néhány eljárási cselekmény kivételével – kikerül az igazságszolgáltatási szervek látóköréből és nem tudatosodik benne a vele szemben folyamatban lévő eljárás, így a cselekedete következményei sem (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 63). Ezen túl az sem elhanyagolható szempont, hogy a megelőző pártfogás alkalmazása lehetőséget biztosít arra, hogy nem kell megvárni a jogerős ítéletet ahhoz, hogy a fiataikorú segítséget kapjon a társadalomba való visszailleszkedéshez.

⁴⁵ Be. 741. § (1) bekezdés

⁴⁶ Be. 742. § (2) bekezdés, 744. § (2) bekezdés, 694. § (1) bekezdés

Az ügyészség, a nyomozó hatóság vagy a szabálysértési hatóság jelzése alapján a pártfogó felügyelői szolgálat elvégzi a fiatalkorú bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelését és környezettanulmányt készít, a megelőző pártfogás elrendelésére pedig ennek eredménye alapján kerülhet sor. Ennek keretében a fiatalkorú személyre szabott bűnmegelőzési szempontú gondozása valósul meg, melynek érdekében – a pártfogó felügyelethez hasonlóan – egyéni magatartási szabályok megállapítására kerül sor. E magatartási szabályok között meghatározható a szabadidő eltöltésének módja és helyszíne, az életvezetéssel kapcsolatos szükséges változtatások, valamint azon személyek köre, akivel a fiatalkorú kapcsolatot tarthat. A megelőző pártfogás a gyermekek családi környezetben való megfelelő gondozását és nevelését igyekszik elősegíteni és ekként csökkenteni a veszélyeztetettség fokát. Ehhez és a magatartási szabályok teljesítéséhez azonban szükséges mind a gyermek, mind pedig a szülő vagy más törvényes képviselője együttműködése.

A bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettséget fokozó tényező lehet és megalapozhatja a megelőző pártfogás elrendelését, ha a fiatalkorú egyik vagy másik szülője szabadságvesztés-büntetés hatálya alatt áll, ha nem jó közöttük a kapcsolat, de ugyanígy a negatív hatású kortársi kapcsolatok és a kábító vagy bódító anyagok használata is (NAGY – NAGYNÉ, 2018: 63).

A megelőző pártfogás ezen kívül annyiban többletet is jelenthet az ügyészségi vagy bírósági kirendelésre elkészített pártfogó felügyelői véleménynél, hogy hosszabb időn keresztül képes végigkísérni a fiatalkorú terhelt életét és abban bekövetkező változásokat, így az ez alapján készült összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény hatékonyabb segítséget nyújthat az eljáró bírónak az egyéni értékelés során, mint egy „pillanatfelvétel” alapján készített egyszeri vélemény. Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény tartalmazza a megelőző pártfogás végrehajtásának eredményére vonatkozó megállapításokat, amelynek keretében a pártfogó felügyelő kitér a fiatalkorú együttműködési hajlandóságára és a megállapított magatartási szabályok betartására. Kötelező tartalmi kelléke továbbá a fiatalkorúval szemben egyedi magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére tett javaslat.⁴⁷

Nyitott Bíróság Program

Az Országos Bírósági Hivatal 2012-ben indította el a *Nyitott Bíróság Programot*, melynek fókuszában a diákok – különösen a 12-18 éves korosztály – állnak. A program keretében törvényszékek és iskolák működnek együtt, a bíróság olda-

⁴⁷ Kommentár a Be. 685. §-ához (POLT, 2022b: 1408)

láról bírák, bírósági titkárok és bírósági fogalmazók osztályfőnöki órán előadásokat tartanak az osztályoknak, akik ezt követően tárgyaláslátogatáson vehetnek részt. Ennek célja az igazságszolgáltatási rendszer felnövő generációkkal való megismertetése, valamint segítése abban, hogy jogtudatos állampolgárrá váljanak és a bűnelkövetővé válás veszélye is csökkenjen az esetükben (BERTALDÓ, 2019: 227).

A programban való részvételem során ezidáig három alkalommal kaptam lehetőséget előadások tartására. Meglátásom szerint már 8-10 év korkülönbséggel sem nevezhető egyszerű feladatnak a diákokkal való közös nyelv és az érdeklődésüket felkeltő, a hasznos információkat bennük tudatosító témák megtalálása. Kifejezetten hasznosnak tartom, hogy lehetőség van ilyen előadások tartására igazságügyi alkalmazottként, és nem csak bíróként „találkozni” és kommunikálni először ezzel a korosztállyal. A fiatalkorúak generációjával való kommunikáció gyakorlásán kívül remek lehetőség egy ilyen előadás arra, hogy utána húsz-harminc diák már egy kicsit tudatosabban lépjen ki az utcára, tisztában legyen az egyes cselekedetei jelentőségével és esetleges következményeivel.

Zárszó

A hazai szabályozás a nemzetközi követelményekkel összhangban számos különleges intézkedéssel kívánja védeni a büntetőeljárásban megjelenő gyermekeket.

Ugyanakkor ahhoz, hogy ezek a rendelkezések ténylegesen „kilépjenek” az írott jogszabályokból a gyakorlatba, a gyermekek részvételével zajló büntetőeljárást lefolytató személyeknek – és nem csak az abban közreműködőknek – is rendelkezniük kell speciális ismeretekkel és gyakorlattal. Meglátásom szerint célszerű lenne a fiatalkorú terheltek ügyeiben való eljárási jogosultságot további képzéshez kötni, akár pedagógiai, pszichológiai vagy kommunikációs témájú kötelező képzések szervezésével.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárás során, valamint a kiskorú sértett vagy tanú részvételével zajló eljárásban a büntetőjogilag releváns tények felderítésén túl a védelmüket is szem előtt kell tartani. E két tényező mellett a fiatalkorúak tekintetében a nevelő hatás érvényre juttatása sem mellőzhető. Véleményem szerint a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásokban e három cél tekintetbevétele és sokszor azok konkurálása esetén hozott döntés az, ami miatt a fiatalkorúak büntetőjoga teljesen másképp kezelendő és különleges hozzáállást, szélesebb látókört igényel.

Felhasznált irodalom

- BARABÁS A. T. – FARKAS K. – KISS A. (2021): Az új Be. egyes meghatározó jogintézményei. A sértetti pozíció erősödése, eljárásgyorsítás, -egyszerűsítés. *Kriminológiai Tanulmányok*, 58. szám, 157–184. https://okri.hu/images/stories/KT/KT58_2021/KT58_honlap.pdf
- BERTALDÓ A. (2021): *Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban*. Doktori (PhD) értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/bertaldo-andras/bertaldo-andras-muhelyvita-ertekezes.pdf>
- BOLYKY O. – SÁRIK E. (2023): Sorstalanság?! Erőszakos bűncselekményeket elkövető fiatalok – egy aktavizsgálat eredményei. *Kriminológiai Tanulmányok*, 60. szám, 183–211. <https://doi.org/10.58655/KT.60.2023-10>
- CSAPUCHA B. (2022): A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi dokumentumai. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 38–48. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1535917>
- EURÓPA TANÁCS (2010): *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*. Luxemburg: Európa Tanács. <https://rm.coe.int/16806a4541>
- FANTOLY Zs. (2022): A különleges bánásmódról és a Barnahus-modellről. *Jogtudományi Közlöny*, 77. évf., 6. szám, 243–251.
- HALÁSZ B. (2014): A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás specialitásai. *Belügyi Szemle*, 62. évf., 12. szám, 60–74. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2014.v62.i12.pp60-74>
- HERMAN Sz. (2020): Fiatalkorú a büntetőjog bírói gyakorlatában. A fiatalkorúak bírósága. *Belügyi Szemle*, 68. évf., 10. szám, 11–49. <http://dx.doi.org/10.38146/BSZ.2020.10.1>
- HIRTILING I. (2022): Gyermekkihallgatás a büntetőeljárásban, a „Barnahus-módszer” bevezetése. *Magyar Jog*, 69. évf., 4. szám, 235–242. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1457551>
- KISS A. (2021): A különleges bánásmód (leg)új(abb) szabályai a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 16. évf., 5. szám, 3. különszám, 286–297. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1941609>
- KISS A. (2022): A kiskorú sértettek a büntetőeljárásban. *Kriminológiai Tanulmányok*, 59. szám, 149–163. https://okri.hu/images/stories/KT/KT59_2022/009_Kiss_149-163.pdf
- KOMLÓSINÉ SÓGOR I. (2017): A kiskorú veszélyeztetése büntett bizonyíthatóságának problémái. *Eljárásjogi Szemle*, 3. szám, 11–15. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7201909>
- KRETZ A. (2017): Fiatalkorúak a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 65. évf., 9. szám, 47–62. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.9.3>
- MÁNDI V. (2023): A személyes adatok kezelése a büntetőeljárásban és a nyilvánosság kapcsolata. *Büntetőjogi szemle*, 1. szám, 53–62. <https://ujbtk.hu/buntetojogi-szemle-2023-1/>

- NAGY A. – NAGYNÉ Gál M. (2018): A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás sajátosságai. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 55–68. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9663824>
- NAGY Zs. (2019): *A fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntető eljárásjogi rendelkezések*. Szakdolgozat. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Deák Ferenc Továbbképző Intézet. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/-nagy_zsolt_fiatalkorukra_vonatkozó_specially_bunteto_eljarasjogi_rendekezesek%5Bjogi_forum%5D.pdf
- POLT P. (főszerk.) (2022a): *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. 1. kötet*. Budapest: Wolters Kluwer.
- POLT P. (főszerk.) (2022b): *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. 2. kötet*. Budapest: Wolters Kluwer.
- SOLT Á. (2012): *Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar Doktori Iskola. <https://www.okri.hu/images/stories/kutatok/soltagnes/disszertacio.pdf>
- SÖRÖS L. (2022): Gyermek a tanúk padján. *Büntetőjogi Szemle*, 2. szám, 61–69. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5468469>
- SZABÓ Zs. T. (2018): Gyorsaság, hatékonyság, pergazdaságosság, konszenzus kontra garanciák II. *Eljárásjogi Szemle*, 4. szám, 23–29. <https://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/-gyorsasag-hatekonysag-pergazdasagosság-konszenzus-kontra-garanciak/>
- TÓTH M. (2017): A büntethetőségi korhatár hatályos szabályozásának problematikája. *Magyar Jog*, 64. évf., 4. szám, 209–215. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9400439>
- TURI B. (2020): A fiatalkorúak bíróságának eljárása, annak sajátosságai, *Büntetőjogi Szemle*, 2. szám, 151–165. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9982407>
- VÁRI V. (2013): A gyermekbarát igazságszolgáltatás büntetőjogi és rendőrségi vonatkozásai. *Magyar Rendészet*, 3-4. szám, 71–93. https://real.mtak.hu/130333/1/mr_2013_3-411.pdf
- VASKUTI A. (2012): A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései. *OKRI Szemle*, 2. kötet, 164–175. https://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/OKRISzemle_2011/013_vaskuti.pdf
- VASKUTI A. (2016): *A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. https://edit-elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/32555/Disszertacio_VaskutiAndras_EDIT.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- VASKUTI A. (2018): A fiatalkorúak bíróságára vonatkozó nemzetközi elvárások és érvényesülésük az új büntetőeljárás kódexben. In: AMBRUS I. – NÉMETH I. (szerk.): *Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Budapest: Dialóg Campus, 171–184.

- VASS P. (2016): A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás. *Ügyészek Lapja*, 23. évf., 3–4. szám, 87–96.
- VOLENTICS A. (1994): Elképzelések a fiatalkorú zárt intézeti neveltek reszocializációs gondozásának korszerűsítéséről. In: GÖNCZÖL K. (szerk.): *Büntetőpolitika, bűnmegelőzés. Tanulmánygyűjtemény a szociális szakképzés számára*. Budapest: ELTE Szociológia Intézet Szociálpolitika Tanszék, 151–169.
- ZUMBOK G. (2022): Speciális bánásmód a büntetőeljárásban, különös figyelemmel a gyermekek meghallgatására. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 102–108. https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/lapszam/BJSZ_202201_102-108o_ZumbokGabriella.pdf